

Naturpleje i praksis

Indhold

Pleje af naturarealer.....	4
Afgræsningsbehov.....	5
Græssende dyr.....	6
Udbytteværdi fra forskellige naturtyper.....	8
Egnede græsningslokaliteter.....	10
Praktiske forhold omkring græssende dyr.....	12
Jagtinteresser.....	17
Igangsætning af naturprojekter.....	18
Ejerforhold – aftaler.....	20
Økonomi i naturpleje.....	22
Tilskud.....	22
Naturpleje som driftsgren.....	23

Den Europæiske Union ved Den Europæiske Fond for Udvikling af Landdistrikter og Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri har deltaget i finansieringen af projektet.

Pjecen er udarbejdet i forbindelse med natur- og miljøprojektet "Naturpleje på Norddjurs". Tekstoplæg er udarbejdet af Lene Højlund, Djursland landboforening, Jens Sigvert Reng, LandboMidtØst, Per Spleth og Heidi Buur Holbeck, Videncentret for Landbrug og kommenteret af Annette Lindborg Madsen, Norddjurs kommune.

Den Europæiske Union ved Den Europæiske Fond for Udvikling af Landdistrikter og Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri har deltaget i finansieringen af projektet.

Redaktion: Heidi Buur Holbeck, Videncentret for Landbrug
Layout: Mette Skovmann Sørensen, Videncentret for Landbrug
Forsidefoto: Lars Kejser
Oplag: 1.300 stk., 1. udgave, oktober 2011
Tryk: GP Tryk, Grenaa

Forord

Formål med hæftet er at samle faglig og praktisk viden om naturpleje med græssende dyr. Pjecen tager afsæt i erfaringer fra et 3-årigt natur- og miljøprojekt med titlen "Naturpleje på Norddjurs". Målet med projektet har været at sætte fokus på de tværfaglige problemstillinger og spørgsmål, der opstår i forbindelse med naturpleje ved afgræsning i samspillet mellem natur- og kvægfaglige hensyn, støtteordninger, kommunens hhv. lodsejernes ønsker og de praktiske problemstillinger, der kan opstå i forbindelse med naturpleje, herunder også opmærksomhedspunkter i forbindelse med naturplejeprojekter.

Derfor har denne pjece også en bred målgruppe. Pjecen kan forhåbentlig bruges af alle, der er interesseret i naturpleje med græssende dyr, dvs. både dyreholdere, landbrugsrådgivere, naturmedarbejdere i kommunerne og andre med interesse for naturpleje.

Pleje af naturarealer

Gennem flere århundreder har hederne, engene og overdrevene spillet en væsentlig rolle i den enkelte bedrifts foderforsyning gennem året. Ekstensiv afgræsning og høslæt har skabt disse naturtypers velkendte natur, struktur, tilstand og mangfoldighed. Derfor kaldes disse naturtyper også halvkulturarrealer, og er en del af det danske kulturlandskab.

Landbrugets incitament til at udnytte de lysåbne arealer er i løbet af de sidste 50 år blevet væsentlig mindre. Først forsvandt arealernes betydning som foderforsyningen, derefter forsvandt de økonomiske incitament til at lade dyr afgræsse arealerne. Siden har EU's regler for bl.a. plantedækket og dyrepremier været medvirkende til, at en del af arealerne ikke længere bliver afgræsset. Det økonomiske incitament til at foretage plejen er i de fleste tilfælde forsvundet på de ekstensive naturarealer.

Hvorfor skal naturarealerne afgræses?

For at sikre høj diversitet af planter og insekter på naturarealerne er det væsentligt, at arealerne ikke gror til i højere urter og efterfølgende krat. De lavt voksende plantearter er afhængige af lys, der sammen med varme på jordoverfladen har stor betydning for planternes spireevne, vækst og overlevelse.

Ugræssede og tilgroede arealer vil oftest være langt mere ensartede og artsfattige end arealer, der har været græsset gennem mange år. Dette skyldes, at lavt og langsomt voksende arter udkonkurreres af højt og hurtigt voksende arter som f.eks. græsser som draphavre og krybende hestegræs, men også konkurrencesterke planter som nælder og dueurt. F.eks. kan mange græsser godt spire på trods af skygge fra højere urter og et forslag, ligesom de kan formere sig vegetativt.

Tilgroning er da også en af de alvorligste trusler mod den biologiske mangfoldighed i de lysåbne naturtyper. Græsning kan medvirke til at fastholde den eksisterende biologiske mangfoldighed i et område, men også til at forbedre forholdene, da græsning skaber variation og nye levesteder.

Planter konkurrerer om plads, lys og næring. Græsning gør det muligt for langsomt og hurtigt voksende planter at leve side om side, fordi de konkurrencesterke (højt og hurtigt voksende) planter forhindres i at blive altdominerende. Græsning skaber varierede habitater gennem nedbidning, slid fra tråd, dyrenes fødepræference osv. Endvidere skaber græsningen en helt anden variationen i et område, fordi dyrene afbider planterne forskelligt, ligesom der opstår variation og nye levesteder for insekter i både den afsatte gødning og i de optrådte spor som dyrene skaber med deres færdsel.

Den variation, som afgræsningen giver, danner derfor mange mosaiksamfund med forskellige mikroklimaer, som er til gavn for såvel lavt voksende urter som mange insekter og andre smådyr. Nogle planter er stærkt afhængige af græsningen for at overleve, og i mange tilfælde bidrager græsning til både spiring og spredning af frø. Dette gælder for flere overdrevsplanter, der er helt afhængige af den optrædning, de græssende dyr laver, og som danner nye spirebede.

Naturplejeplaner

I forbindelse med pleje af naturarealer er det vigtigt at have fokus på målet med plejen. Ved god naturpleje er der brug for vedvarende og tilbagevendende afgræsning og/eller slåning for at sikre diversiteten i plantesammensætningen. Desuden vil mange arealer samtidig have brug for, at der bliver fjernet næringsstoffer fra arealerne. Dette kan nemmest ske ved at tage slæt og bortkøre plantematerialet en eller flere gange årligt. På mange lokaliteter med særligt sårbare plantearter eller insekter er der behov for at tilpasse naturplejen til blomstringstid, græsningstryk og andre særlige behov frem for en standardiseret naturpleje. Det kræver faglig indsigt og ofte udarbejdelse af plejeplaner, før det er muligt at gennemføre den rigtige naturpleje i praksis.

Afgræsningsbehov

Beskyttede naturtyper

I Danmark er der omkring 382.000 ha naturarealer på land, der er beskyttet efter Naturbeskyttelseslovens § 3. Det er naturtyperne enge, strandenge, overdrev, heder og moser. Det er lysåbne naturtyper med lang kontinuitet, som typisk har stor biologisk mangfoldighed, og som derfor betragtes som særlig værdifuld natur. Det svarer til 8 % af det samlede areal i Danmark.

Et væsentligt problem i forhold til at sikre sammenhængende græsningsarealer er, at ca. 85 pct. af de plejekrævende arealer er under 5 ha, heraf er næsten 50 pct. under 1 ha. Det vurderes, at knap halvdelen af disse arealer (godt 150.000 ha) enten er uden pleje eller plejes mangelfuldt. Undersøgelser viser endvidere, at ca. 80 pct. af alle de plejekrævende § 3 arealer er privatejede. Det giver store udfordringer i forhold til at sikre pleje af disse arealer, men tydeliggør også nødvendigheden af, at der sker en målrettet og prioriteret indsats for at sikre incitament og interesse for afgræsning hos de private lodsejere.

Natura 2000-områderne

Danmark skal som de øvrige EU lande opfylde Habitatdirektivets forpligtigelser om at sikre og bevare gode forhold for en række udpegede arter og naturtyper. Målet er at sikre eller fastholde gunstig bevaringsstatus. Den første opgørelse viser, at 78 pct. af de lysåbne naturtyper er i ugunstig tilstand. Der er i Grøn Vækst opsat et mål om, at 130.000 ha skal plejes i Natura 2000-områder. Heraf skal 110.000 ha plejes via frivillige aftaler med lodsejerne via Landdistriktsmidlerne. De sidste 20.000 ha er heder, hvor der skal ske en engangsforanstaltning som afbrænding, afskrælning m.m.

Af de 110.000 ha vurderes det, at ca. 75.000 ha skal afgræsses inden for Natura 2000-områderne. Det vil kræve, at skønsmæssigt 32.000-33.000 ammekøer inkl. hunopdræt skal afgræsse arealerne (i gennemsnit 2 ha pr. moderdyr). Det vides pt. ikke, hvor stor en del af naturarealerne i Natura 2000-områderne, der i dag afgræsses.

Tabel 1. Arealfordeling mellem naturtyperne

	2006 - hektar
Sø	62.896
Moser	92.817
Eng	96.379
Strandeng	42.870
Overdrev	27.792
Hede	84.455
I alt	407.209

Kilde: Naturstyrelsen

I dag er der i Danmark ca. 100.000 ammekøer fordelt over hele landet – dvs. såvel inden for som uden for Natura 2000-områderne. Natura 2000-områderne inkluderer under halvdelen af alle landets § 3 arealer. Derfor vil der også være et stort plejebestandsbehov uden for Natura 2000-områderne.

I dag er gennemsnitsstørrelsen for kødkvægbesætninger ca. 12 ammekøer. Hovedparten er derfor fritidsbrug, der primært har interesse i at afgræsse arealer omkring ejendommene.

Konklusionen er, at der er et stort og akut behov for at skaffe græsningsdyr til pleje af de lysåbne naturarealer. Der er opsat politiske målsætninger om, at der skal gøres en indsats for at få plejet arealerne, men der skal gøres en stor indsats for at gøre det attraktivt for dyreholdere at sætte deres dyr ud på de ekstensive, men værdifulde naturarealer. Dertil kommer at sikre, at den pleje, der foretages, er hensigtsmæssig i forhold til de mål, der opstilles med plejen.

Danmark er i dag ikke selvforsynende med oksekød, derfor er der i realiteten et potentiale for at udvikle afsætningen af oksekød. Den store udfordring er derfor at gøre naturpleje til en rentabel driftsgren, der kan foregå i stordriftsskala.

Græssende dyr

Kødkvæg

Kødkvæg er gode naturplejere, fordi mange kødkvægracer er robuste dyr, der er velegnede til afgræsning af både våde og tørre naturarealer. De er derfor velegnede til at klare sig på ekstensive arealer.

Da kødkvæg er en bred vifte af racer, er der stor variation i størrelse og dermed krav til arealerne og foderets beskaffenhed. Det skal nøje overvejes, hvilken type dyr man sætter ud på de forskellige typer arealer. På de mest ekstensive arealer vil tilvæksten ofte være lille, og det kan derfor være nødvendigt at kompensere for den lave tilvækst på naturarealerne senere på sæsonen, hvor dyrene kommer på stald eller på mere produktive græsmarker.

Valg af racer – fordele ved de forskellige racer

Kødkvæg er det mest oplagte valg ved afgræsning af naturarealer, men kvier og stude af malkekvægracer er også en mulighed.

I Danmark findes der 18-20 forskellige racer af kødkvæg som deles op i:

- Ekstensive racer: Galloway, Skotsk Højland, Angus, Hereford, Dexter, Skovracen osv.
- Intensive racer: Limousine, Simmental, Blonde, Charolais osv.

Skotsk højlandskvæg hører til blandt de ekstensive racer, der er gode til naturpleje på ekstensive arealer.
Foto: Jens Tønnesen, LandbrugsMedierne

De ekstensive racer stiller kun små krav for at kunne leve og producere kød. De er hårdføre, kræver ikke meget foder, er frugtbare og har let ved at kælte. Kødtilvæksten er da også lavere end hos de intensive.

De intensive racer stiller større krav til både foder, opsyn og staldforhold. Til gengæld vokser de bedre end de intensive racer og har derfor en større kødmængde ved slagtning.

De ekstensive racer er ofte det mest oplagte valg i forbindelse med naturpleje. De er mindre og mere nøjsomme, og vil derfor bedre kunne klare sig på fugtige og næringsfattige arealer. Ungdyr og 1. kalvs køer bør afgræsse de mest produktive arealer.

De intensive racer kan dog også klare sig på naturarealer, hvis man undlader køer med kalv, højdrægtige og ungvæg, og kun lader lavdrægtige køer og helst ældre køer stå for naturplejen.

Belgisk blåhvid race hører til blandt de intensive racer, som producerer meget kød.
Foto: Videncentret for Landbrug

Får er nøjsomme og gode, men hårde naturplejere.
Foto: Heidi Buur Holbeck

Får

Får er generelt gode til naturpleje. De er gode til at "rydde op", da de kan græsse meget tæt på jorden. Dog skal man passe på med overgræsning/dødbidning af græs og urter, da fårene græsser meget hårdt. Får kan med fordel græsse efter kvæg, da får ofte vil æde det vraggæs, som kvæget har efterladt. Får er desuden gode til samgræsning med kvæg.

Afgræsning med får

Der skal være store indhegninger til perioder omkring ilæmning, så der ikke er behov for at flytte dyrene i den periode. Fårene kan tabe fostre på grund af stress ved flytning.

Generelt bør fårene flyttes så lidt som muligt – helst kun om foråret og hjem igen om efteråret, hvis man ikke skal køre alle pengene op. Resten af året bør de flyttes mellem indhegninger evt. med hyrde og hunde.

Det anbefales, at slagtelam tages hjem i august, inden de taber tilvækst. Så er de langt lettere at fede færdige uden bemærkninger om fedme.

Geder

Geder er eminent krattryddere, så findes der små buske og træer på arealet, vil geder være mere effektive end kvæg. Dette gælder dog ikke malkegeder, da disse skal fodres intensivt, fordi de har et højere foderbehov, som ikke kan dækkes fuldt ud på

ekstensive græsarealer. Hvis det er muligt og tilladt at supplere med kraftfoder i forbindelse med malkningen, kan det praktiseres.

Geder kan færdes selv i meget stejlt terræn og er kendt for at æde næsten hvad som helst. De vil derfor ud over vraggæs ofte æde planter, som kvæget ikke vil æde. Geder kan med fordel græsse efter kvæg, men vil kræve bedre hegning.

Heste

Heste græsser ikke så jævn som kvæg, og her kan der også være fordele i samgræsning med kvæg, eller ved at heste græsser efter kvæg. Heste er tunge og meget aktive dyr, derfor kan de let bryde vegetationslaget, der hvor de færdes mest. Heste deponerer deres gødning på bestemte steder inden for det areal, hvor de afgræsser; dette vil favorisere mere næringskrævende planter på delarealer.

Mange der har valgt at have et par heste som hobby, ønsker normalt ikke at lade hestene afgræsse fjerntliggende naturområder, da de har et stort ønske om at have hestene ved ejendommen.

Det er derfor ofte større hestetutterier, der kan foretage egentlig naturpleje, hvor de kan vælge at lukke en flok heste ud på et naturareal, hvor man ikke ønsker at håndtere dyrene dagligt.

Udbytteværdi fra forskellige naturtyper

Græsningstryk

Generelt er det svært at opnå en effektiv afgræsning og samtidig opnå stor tilvækst hos dyrene på ekstensive naturarealer. Naturplejen har altså sin pris. For at holde græsset næringsrigt og friskt er det vigtigt, at der afgræsses tidligt og hårdt først på sæsonen. Hvis ikke græsningstrykket er stort nok i foråret, bliver græsset hurtigt langt og træstofholdigt, og dyrene kan få problemer med at optage energi nok.

Det optimale græsningstryk afhænger meget af, hvilken naturtype der er tale om. Desuden kan der være meget store forskelle i foderværdierne fra år til år afhængig af vejrforholdene. Det er ligeledes afgørende, om arealet har været afgræsset gennem flere år, eller der er tale om arealer, hvor afgræsningen først lige er igangsat eller er under genopretning. Fastsættelse af græsningstrykket er derfor ofte et spørgsmål om erfaring med det pågældende areal samt viljen til at tilpasse antal dyr i løbet af sæsonen og især til ud- og indbindingstidspunktet.

På de fleste naturarealer vil et passende græsningstryk ligge mellem 0,3 og 1,0 DE pr. ha. Tilpas tørre og næringsrige enge vil normalt kunne bære et højt græsningstryk, mens tørre, sandede heder og overdrev kan bære færrest dyr.

Udbytte på naturarealer

Foderværdierne fra forskellige naturtyper varierer betydeligt. I gennemsnit er udbyttet væsentligt højere for engarealer, hvorimod udbyttet er lavest på de næringsfattige naturtyper som overdrev og heder (se tabel 2 og 3).

Det er overraskende, at resultaterne viser, at udbyttet til ensilage og høslæt på strandengene ligger lavere end på overdrevene. Dette må skyldes, at der er tale om gennemsnitsbetragtninger, da strandengene som udgangspunkt er væsentlig mere næringsrige og har højere produktivitet end de næringsfattige overdrev og heder.

Tabel 2. Udnyttelse ved afgræsning for forskellige naturtyper.

Naturtype	Bruttoproduktion Kg tørstof pr. ha	Udnyttelsesgrad %	Nettoudbytte FE pr. ha
Lyng- og græshede	2.000-3.000	15-20	250-400
Næringsfattig, sur eng	4.000-5.000	25-25	600-800
Næringsrig, tør eng	4.000-5.000	25-30	800-1.000
Næringsrig, fugtig eng	7.000-8.000	30-50	1.800-2.800

(Buttenschön, 2007)

Tabel 3. Udnyttelse ved slåning for forskellige naturtyper. Udbyttet for 1-årigt slæt.

Naturtype	Ensilage FE pr. ha	Høslæt FE pr. ha
Fersk eng	1.400	1.050
Overdrev	800	600
Strandeng	600	450
Hede, mose	Ikke relevant	Ikke relevant

(Kristensen, 2011)

Foto: Jens Tønnesen, LandbrugsMedierne

Egnede græsningslokaliteter

Opsyn med kvæg på naturarealer er vigtig for at undgå tab ved f.eks. sygdom og kælningsproblemer. Derudover kan det være ganske hyggeligt. Foto: Per Dalsgaard

En række praktiske forhold omkring græsningsarealerne bør indgå i valg og prioritering af plejeindsatsen.

Tilkørselsforhold

Mange naturarealer ligger i sagens natur ofte lidt afsides. Tilsyn med dyrene er ofte det mest tidskrævende i afgræsningsperioden, og derfor bør beliggenhed og tilkørselsforhold overvejes nøje, inden der gives tilsagn om pleje af et naturareal.

Størrelse på arealet – hensyn til praktiske forhold

Det er en stor fordel at have store sammenhængende arealer, hvis man ønsker at afgræsse naturarealer, og det samtidig skal være rationelt. Flytning og tilsyn af dyr, hegn, vand mm. er meget tidskrævende, og det er derfor afgørende, at have samlet sine dyr i et område.

Mange naturarealer er dog små, men de kan indeholde store naturværdier og derfor have et stort behov for pleje. Hvis disse arealer skal være rentable

at afgræsse, kræver det ofte en form for betaling eller tilskud til gennemførelse af plejen.

Trivsel for dyrene

Afgræsning af ekstensive naturarealer kan let komme til at gå ud over dyrenes trivsel, hvis man ikke tager sine forholdsregler:

- Arealerne ligger ofte lidt afsides, og opsynet med dyrene, som bør være en daglig rutine, kan dermed let blive mangelfuld.
- Arealerne er ofte meget næringsfattige, og det kommer let til at gå ud over tilvæksten hos de græssende dyr, hvis ikke typen og antallet af dyr er tilpasset det pågældende areal.
- Det kan være svært at se/overskue alle dyrene på en gang pga. bevoksning af træer, kraftig vegetation og ved kuperet terræn. Dette kan medføre, at evt. syge dyr eller dyr, der er kommet til skade, ikke bliver tilset rettidigt – eller at tilsynet tager lang tid.
- Fluer/myg og div. indvoldsparasitter kan være meget udbredte og til stor gene på naturarealer.

Kombination af forskellige arealer

Ved afgræsning af naturarealer er det en stor fordel, hvis området indeholder både lavt og højtliggende arealer. På de høje og tørre arealer starter græsvæksten normalt tidligere om foråret end på lavt beliggende og våde arealer. Derfor kan afgræsningsperioden starte tidligere, hvis man har højt beliggende arealer til rådighed. Til gengæld kan de lavtliggende og våde områder sikre græsvækst i tørre perioder.

I varme perioder nyder dyrene at opholde sig på højtliggende arealer, da der her ofte er lidt mere vind og færre myg og fluer.

Forhold omkring ud- og indbinding

Kvæg, der afgræsser naturarealer, bør udbindes så tidligt som muligt om foråret for at få en lang græsningsæson. Derudover giver tidlig udbinding mulighed for, at dyrene er bedre i stand til at holde uønskede planter nede.

Hvis naturarealerne er meget fugtige, vil det være en fordel at lade dyrene starte med at afgræsse et højere liggende areal i april og så lukke dem ned på de lavere arealer fra midt i maj. De kan så komme på de høje arealer igen til oktober, hvor vi ofte ser, at der bliver for fugtigt på mange lave områder. Så kan dyrene normalt gå på de højere liggende arealer frem til slutningen af november.

Afgræsning af våde arealer

En meget stor del af de arealer, der afgræsses af kødkvæg, er lavtliggende og våde arealer. Hvis disse arealer ikke ligger i forbindelse med højt liggende arealer, vil det normalt betyde en kort afgræsningsæson. Både først og sidst i afgræsningsæsonen vil arealerne ofte være for fugtige til, at der kan gå dyr på arealerne, uden græsset trædes op, og det går ud over dyrenes trivsel. På sådanne arealer gælder det om at starte en intensiv afgræsning, så snart jorden kan "bære" og så få fjernet dyrene fra arealet igen omkring 1. august. På den måde kan der opnås en god naturpleje, en rimelig tilvækst hos dyrene og en minimal smitte med leverikter.

Forhold omkring hegn og vand

Afgræsning af naturarealer medfører vedligehold og opsyn med mange kilometer hegn. Derfor er det vigtigt, at der er etableret et meget solidt hegn, der kan holde i mange år. Kvæg og heste kræver normalt kun en række tråd, men er der kalve på arealet, skal der være to tråde for at holde kalvene inde. Er der samgræsning med for eksempel får, skal arealet hegnes med 4-5 tråde eller fårenet. Kraftig vækst af uønsket vegetation under tråden skal slås efter behov, så strømmen ikke afledes.

Det kan anbefales at opsætte hegn med kraftig strømføring, der selv til dels kan holde opvæksten nede under hegnet. Det forudsætter dog, at hegnets styrke passer med hegnets længde, samt at der er strøm på hegnet hele tiden. Opstart med strøm skal ske, inden plantevæksten når op til tråden, dvs. fra starten af vækstsæsonen.

Der bør etableres en fangefold på arealet, hvis man ikke råder over en mobil fangefold. Det vil lette arbejdet i forbindelse med flytning og evt. behandling af dyrene.

Dyr skal altid have adgang til frisk fersk vand. Vandet skal være af en god kvalitet, og da stillestående vand ofte ikke er af en god kvalitet, skal man ikke lade dyrene drikke af det. Kommer vandforsyningen fra et vandløb, er det vigtigt at sikre sig, at der er rindende vand selv efter en lang tørkeperiode. Adgang til vand skal helst være på et tørt sted, hvor jorden ikke bliver trådt op.

Afgræsning af våde arealer som dette rigkær giver særlige udfordringer og kan nemmest plejes, hvis der er højere liggende arealer med i indhegningen. Foto: Heidi B. Holbeck

Praktiske forhold omkring græssende dyr

Tilskuds fodring

På arealer med tilskud til afgræsning, samt på § 3 beskyttede arealer, hvor der ikke tidligere er tilskuds-fodret, må der som udgangspunkt ikke tilskuds-fodres. Årsagen til forbud mod tilskuds fodring skyldes bekymring for, at arealerne tilføres for mange næringsstoffer via tilskuds fodring.

Det er en udfordring for dyreholderen at sikre god tilvækst på de mest ekstensive arealer uden tilskuds-fodring til især kalvene. Her er det afgørende med god og strategisk driftsledelse.

Kvægfaglige anbefalinger

- Kælvninger om efteråret, så kalvene bliver taget fra, inden køerne kommer ud på naturarealerne. Anbefales især ved intensive racer.
- Førstegangskælvende skal ikke afgræsse ekstensive arealer, da de så vil have for lav tilvækst. Køer er først udvoksede, når de er 3,5-4 år, og de kælvner typisk første gang, når de er to år. Derfor er der større krav til foder hos førstegangskælvende end til de ældre køer.
- Man kan vælge kun at lukke goldkøer ud på ekstensive arealer.
- Ekstensive racer klarer sig bedst på ekstensive arealer med kalve uden kalveskjul.

Brug af kalvefoderboks med valset korn er oftest nødvendigt, når kalve af intensive racer er med på naturarealer.

Foto: Videncentret for Landbrug

Dyrenes trivsel og tilvækst er uden tilskuds foder helt afhængig af det foder, som vokser på arealet. Da græsproduktionen er størst i maj – juni, er det vigtigt, at antal dyr tilpasses arealets produktionsevne i løbet af sæsonen. På arealer, hvor der må tilskuds-fodres, er det naturligvis en mulighed at tilskuds-fodre, men som udgangspunkt er det bedre at tilpasse antallet af dyr på arealet. Først på sæsonen er det direkte en dårlig ide at tilskuds fodre, da græsset så hurtigt bliver for langt/groft og ender som vræggræs, som dyrene ikke vil æde.

Er der kalve på arealet, og der må tilskuds fodres, er det oplagt at opstille et kalveskjul, hvor der kan tildeles foder til kalvene, således at deres tilvækstevne udnyttes. På forårsfødte kalve, der fravænnenes ved en alder på 5-6 mdr., kan der være op til 50 kg ekstra tilvækst at hente ved tilskuds fodring.

Tildeling af mineraler på naturarealer er meget vigtigt, da græsset normalt ikke indeholder dyrenes behov for mineraler. De fleste af de mineralfoderblandinger, der findes på markedet, er baseret på højproduktive græsgange og passer derfor ikke til dyr, der græsser på naturarealer. Der bør derfor indkøbes en blanding, der forsyner dyrene med passende mængde makro- og især mikromineraler.

Foto: Karen Dalsgaard

Øremærkning af kalve klares lettest lige efter kælvning, men kan udsættes på naturarealer.

Øremærkning af kalve på naturarealer

Øremærkningen skal være fortaget senest 20 dage efter fødslen, og inden dyret føres fra oprindelsesbesætningen. Men for kalve, der afgræsser områder godkendt til naturpleje, kan øremærkningen udskydes i op til seks måneder efter fødslen. Kalve, der flyttes fra godkendte naturarealer, inden de er seks måneder gamle, skal dog være mærket. Udskydelse af fristen kan kun ske efter Fødevarestyrelsens godkendelse. Det kan dog være vanskeligt at indfange og mærke kalve, hvis det ikke sker inden for de første timer efter fødslen. Koen kan for at beskytte kalven, let finde på at angribe den/de personer der skal isætte øremærkerne.

Kælvning

Normalt er det at foretrække, at køerne ikke kælvner på naturarealer. Hvis der opstår komplikationer omkring kælvning, er det svært for driftslederen at komme til at hjælpe, og det kan give en højere kalvedødelighed. Isætning af øremærker vil ligeledes kunne give problemer.

Det er at foretrække, at køerne kælvner fra midt oktober til 31. december. Så kan kalvene fravænnenes, og

koen lukkes ud på naturarealerne igen som drægtig goldko. Hvis kalve fødes fra februar til april, skal de med på græs, og her vil det være en fordel, at der er mulighed for at fodre med kraftfoder i kalvefoderboks. Strategien for kalvefødsler bør derfor altid tilpasses til de faktiske forhold på naturarealerne.

Problemer vedr. grøftning

Mange af de mest ekstensive naturarealer har ofte ikke været drænet m.m. i en årrække. Derfor kan arealerne være meget våde, hvis dræn og grøfter ikke har været rensede gennem flere år. Inden oprensning eller grøftning igangsættes, er det vigtigt at undersøge, om man må foretage sådanne ændringer af arealet.

Hvis der skal gives en dispensation fra Naturbeskyttelseslovens § 3, skal kommunen vurdere, om en evt. tilstandsændring vil være acceptabel, mod at arealet så til gengæld afgræsses. Hvis der skal ske oprensning af en grøfter, er det vigtigt at få arbejdet udført inden opsætning af hegn samt at placere hegnet på en sådan måde, at kommende vedligehold af grøften er muligt.

Leverikter og andre parasitter

I Danmark angribes græssende kvæg typisk af følgende indvoldsparasitter: Løbe-tarmorm, lungeorm og leverikter.

I besætninger, som afgræsser ekstensive naturarealer, oplever man sjældent tydelige kliniske symptomer. Problemet er blot, at man ofte ikke ser de kliniske symptomer og derfor ikke får dyrene behandlet rettidigt. Parasitinfektionerne har stor betydning, da tilvæksten ofte er meget nedsat hos inficerede dyr, og i værste fald kan det koste dødsfald i besætningen.

Løbe-tarmorm

Symptomerne på løbe-tarmorm er i første omgang diarré og senere afmagring. En gødningsprøve vil kunne påvise et evt. behandlingsbehov. Problemet med løbe-tarmorm vil ofte være minimal, hvis der er et passende græsningstryk, eller det er muligt med et foldskifte 6-8 uger efter udbinding. Ungdyr, der optager et stigende antal larver i løbet af afgræsningssæsonen, vil udvikle en modstandskraft, som kan holde sig i årevis, hvis kvæget hvert år udsættes for en svag nysmitte.

Løbe-tarmormene er 0,5-3 cm lange tynde orme, der snylter i løben og tarmen. Efter at larverne er blevet optaget, opholder de sig i løbe og tarm. Efter tre uger bliver de kønsmodne og udskiller et meget stort antal æg, som afsættes med gødningen. I kokassen udvikles æggene i løbet af 1-8 uger, afhængig af temperatur og luftfugtighed. Der ophobes store mængder af æg i kokasserne i løbet af juni. Æggene klækker og larvespredningen tager fart i juli. Normalt æder dyrene ikke græsset lige omkring kokasserne, men ved f.eks. tørke og overbelægning tvinges kvæget til at afgræsse helt tæt på kokasserne.

Lungeorm

En infektion med lungeorm kan være aktuell både for 1. års og ældre dyr. Som hos løbe-tarmorm er den forebyggende løsning en passende lav belægning og/eller foldskifte.

De første symptomer er hoste, som hurtig udvikler sig til en besværet vejtrækning. Hurtig behandling er påkrævet, hvis dyret skal reddes. Dyrene bør tages på stald og behandles straks.

Lungeorm er især et problem på fugtige engarealer, som er permanent afgræssede, men kan dog også ses på tørre arealer, hvis smittede dyr har afgræsset der. Ved svag smitte af lungeorm opbygger kvæget immunitet, men denne er kortvarig og kan tabes fra den ene sæson til den næste.

Kvægets lungeorm er 6-8 cm lange og ganske tynde, blot ca. 1 mm tykke. De voksne orme lever i lungerne og producerer æg. Disse æg hostes op og synkes efterfølgende. Herefter klækkes æggene, og larverne afsættes med gødningen. Larverne spredes fra kokassernes overflade ved hjælp af nogle svampe. Udviklingen af de infektionsdygtige larver varer fra få dage til flere uger. Varmt og fugtigt vejr fremmer denne udvikling. Når larverne igen optages af de græssende dyr, gennembryder de tarmens slimhinde og vandrer til lungerne, hvor de udvikles til kønsmodne larver på ca. 3 uger.

Leverikter

Angreb af leverikter er et stigende problem i danske kødkvægsbesætninger. Slagteoplysninger viser, at ca. 15 % af dyrene har leverikter.

Kødkvæget er i højere grad kommet ud på de våde arealer som følge af, at flere og flere lavtliggende arealer er taget ud af normalt omdrift, eller naturarealerne er blevet mere fugtige som følge af manglede eller nedsat vedligehold af vandløb og dræn.

Forekomst af leverikter findes især i besætninger, som afgræsser sådanne lavtliggende/vandlidende arealer. Man kan meget sjældent se kliniske symptomer ved infektion med leverikter, men tilvækst, foderudnyttelse og mælkeydelse kan være stærkt nedsat som følge af ikternes ødelæggelser i leveren.

Tilbagemeldinger fra slagteriet om fund af leverikter i leveren fra slagtedyret er ofte det første tegn på problemet. Gødningsprøver for ikkeæg, udtaget sent i efteråret, kan også påvise problemet. Herefter kan medicinsk behandling påbegyndes efter samråd med dyrlægen.

Pytsneglen, som er mellemvært for leverikten, er den store synder. Den lever i grænseområdet mellem jord og vand på ikke alt for sure arealer (pH over 5-6). Pytsneglens levesteder er områder, der grænser op til åbent vand, dræningsgrøfter, optrampede steder omkring drikkekar, samt områder der af og til står under vand.

Forebyggelsen af leverikter handler primært om at mindske pytsneglens levesteder og forhindre kvæget i at komme i nærheden af evt. levesteder for pytsneglen. Det gøres ved at frahegne fugtige områder, at sikre, at drikkested er placeret på et højt liggende/tørt areal, samt ved at fjerne kvæget fra arealer med forekomst af pytsnegle senest 1. august.

Samgræsning

Samgræsning kan forstås som et areal, der afgræsses med forskellige dyrearter på en gang f.eks. kvæg, heste og får. Begrebet bruges dog også ved arealer, hvor der er åbnet op mellem flere græsningsarealer, så større områder afgræsses af en samlet dyreflok.

Begge former for samgræsning er som regel en fordel for naturarealerne, men i praksis ofte vanskelig, da evt. flere dyreholdere skal kunne samarbejde:

- Samgræsning af flere arealer har den fordel, at frø fra de forskellige planter vil spredes med dyrene rundt på arealerne og dermed give en større mangfoldighed af planter.
- Samgræsning med flere dyrearter har den fordel, at arealerne lettere kan holdes fri for opvækst af vedplanter, da dyrene udnytter arealet forskelligt.

En blandet dyreflok kan bedre udnytte plantevæksten og dermed bedre holde arealerne åbne.

Især ved græsning på arealer med både våde og tørre områder vil kvæg og heste kunne supplere hinanden. Kvæget græsser ofte gerne de fugtige områder, og heste foretrækker de tørre dele af arealet.

Ved samgræsning af kvæg og får bør man undgå, at fårene læmmer på arealet, da det kan overføre sygdomme til kvæget.

Foto: Jens Tønnesen, LandbrugsMedierne

Vintergræsning giver mange fordele, både i forhold til økonomi og naturpleje, men også visse udfordringer.
Foto: Jens Tønnesen, LandbrugsMedierne

Vintergræsning

Vinterafgræsning bør kun komme på tale på tørre arealer, da de fugtige arealer vil være for våde i vinterperioden. Ved "normal" afgræsning af naturarealer, hvor dyrene er på græs i sommerperioden og på stald i vinterperioden, bruges vinterperioden ofte til at kompensere for den mindre tilvækst, som er opnået i løbet af sommerperioden på de ofte næringsfattige arealer.

Ved vinterafgræsning kræves der tildeling af suppleringsfoder, eller at sommerafgræsning har været gennemført på arealer, som har resulteret i en høj tilvækst. Vinterafgræsning er således kun egnet for voksne dyr.

Formålet med vinterafgræsning kan være kratrydning, afgræsning af gamle græstuer mm. Vinterafgræsning har en større effekt på kratrydning end sommerafgræsning, da dyrene vil æde flere vedplanter og træer. Dette vil kunne skabe flere lysåbne arealer og bremse tilgroning. Mange dyr på arealet i en kort periode vil have den bedste effekt.

Den mest almindelige vinterafgræsning er med ekstensive racer som Hereford, Galloway og Skotsk Højlandskvæg, som ifølge reglerne må gå ude hele året rundt uden læskur. Det kræves dog, at dyrene kan finde læ i skov eller krat, og at de har adgang til et tørt leje. Øvrige racer må ikke gå ude om vinteren uden opsætning af læskur. Ved vintergræsning kan man nedbringe omkostninger til staldbygninger, men må regne med vanskeligheder med at sikre en stabil vand- og foderforsyningen.

Undersøgelser har påpeget, at en væsentlig del af udgifterne ved naturpleje netop er vinteropstaldning og afskrivning af bygninger i forbindelse med vinteropstaldning. For at sikre bedre økonomi i naturplejen kan det derfor være relevant at arbejde

Jagtinteresser

mere målrettet med vintergræsning. Vintergræsningen kan f.eks. helt eller delvist finde sted på højere jorde med arealer med efterafgrøder med græs.

Hensyn til jagten er en af de mest almindelige begrundelser for, at der ikke ønskes afgræsning af et naturareal. Formodningen om, at naturgræsning på den ene side og jagt og vildt på den anden side ødelægger jagten, bygger dog oftest på fordomme, og mange praktiske erfaringer viser det stik modsatte.

Der er dog ingen tvivl om, at det godt kan forringe jagtværdien på et naturareal, hvis afgræsningen ikke sker under hensyntagen til vildtet. Med viden og omtanke vil det i langt de fleste tilfælde være til fordel for vildt og dermed jagten, at et areal bliver plejet ved afgræsning.

Får kan fortrænge råvildt fra et græsningsareal, og fåregræsning er derfor ikke ønskeligt, hvor man også ønsker råvildt.

Bedre fødemuligheder

Afgræsning er som udgangspunkt til fordele for alle vildtarter. I forhold til hvis arealet ikke udnyttes, vil afgræsningen give et forbedret fødegrundlag for græsædende vildt som gæs, hare og råvildt, da afgræsning betyder, at der kommer ny frisk genvækst. Et naturareal med en artsrig flora har også en langt rigere insektfauna. Dette har betydning for mange fugle, som lever af insekter. Insekter er den primære fødekilde for hønsefuglenes kyllinger.

I vådområder betyder afgræsning også bedre vilkår for ande- og vadefugle. Vildtet finder sig hurtigt til rette med, at et areal bliver afgræsset og indretter sig derefter. Det er kun i selve jagtsæsonen, at det kan være problematisk med afgræssende dyr i jagtterrænet.

Behov for skjul

Vildtet har behov for kort afstand til skjul, og mange vildtarter opholder sig ikke midt inde på en stor græsmark. Da mange naturarealer indeholder mindre krat, kan disse ved frahegning som små "øer" blive gode skjulesteder for vildtet og samtidig give læ og skygge til de græssende dyr.

Foldindretning

Den vildtvenlige fold er indrettet, så vildtet, især råvildt, har mulighed for gå uset på arealet, også for de græssende husdyr. Dette kan gøres ved at lave lommer eller sørge for, at folden er så stor, at den ikke kan overskues fra et sted. Råvildtet vil så typisk opholde sig længst muligt væk fra kvæget.

Et elektrisk hegn med et ettrådet hegn, vil ikke være nogen forhindring for råvildt. Et totrådet hegn kan de ofte springe over. Flertrådede hegn, f.eks. til får, kan dog være vanskelige at passere for råvildt. Råvildt kan passere hegn op til 1,40 meter, hvis de vil, og harerne finder altid en vej under. Ofte ses det, at råvildtet skal vænne sig til et hegn, hvorfor et nyopsat hegn i den første tid bør gennemgås jævnlige for nedrevet tråd.

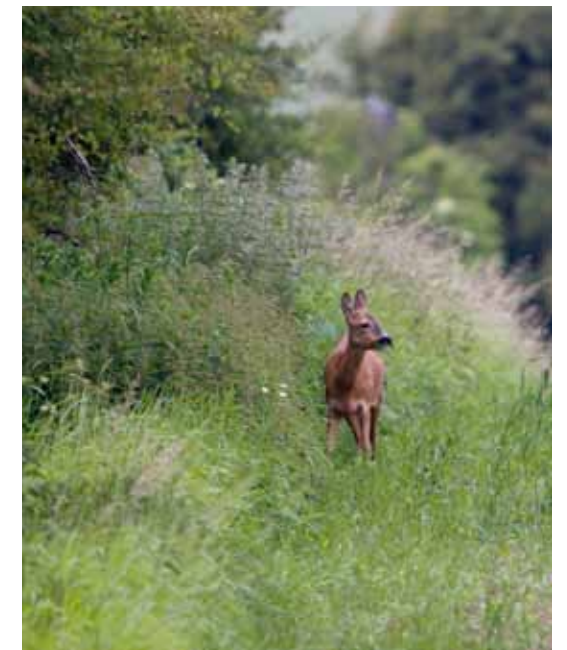

Foto: Jens Tønnesen, LandbrugsMedierne

Igangsætning af naturprojekter

- Valg af egnede projektområder

Vigtigt med kontakt til centrale lodsejere

Mange naturområder er sammensat af mange arealer ejet af forskellige lodsejere. Ofte vil et kort over arealernes ejerforhold ligne et "kludetæppe". For at have et projektområde af en rimelig størrelse er det afgørende, at flest mulige lodsejere vil være med i naturprojekter. I praksis har det vist sig, at det er vigtigt med kontakt til centrale lodsejere i området. Ofte vil flere lodsejere indgå i projektet, hvis centrale lodsejere er positive over for projektet. Desuden kan det også have en positiv effekt, hvis det er nogle af disse lodsejere, der tager kontakten til de øvrige lodsejere.

Prioritering af arealer

Når naturplejeprojekter skal igangsættes, vil det ofte være nødvendigt at prioritere mellem forskellige naturområder, inden man går i gang med et projekt. Følgende forhold kan indgå i denne prioritering:

- Områdernes naturtilstand (spørg kommunen eller undersøg om der ligger besigtigelsesdata på www.naturdata.dk) og forekomst af arter, herunder sjældne og truede arter
- Naturarealernes størrelse og mulighed for sammenkædning med andre naturarealer. Det vil typisk være interessant at pleje større sammenhængende arealer. Der findes dog også en del små naturarealer med stor artsdiversitet, som bør fastholdes ved pleje.
- Arealernes tilstand og den indsats der skal gøres forud for græsningen.
- Naturarealernes potentiale ved pleje/afgræsning
- De ønskede mål med plejen samt omfanget af den indsats der skal gøres.

I de kommende år vil den danske plejeindsats i høj grad være fokuseret på de internationale naturbeskyttelsesområder (Natura 2000-områder). Uden for Natura 2000-områderne findes der imidlertid også mange meget værdifulde naturområder, hvor der er brug for en aktiv plejeindsats for at sikre den biologiske mangfoldighed.

Derfor vil det ofte være lige så relevant at igangsætte naturplejeprojekter inden for som uden for Natura 2000-områder.

Inddragelse af forskellige arealtyper

I et projektområde vil det ofte være hensigtsmæssigt at sammenkæde arealer med en høj naturværdi via arealer med en ringere naturværdi. Det vil dels give nogle større indhegninger og dermed plads til et større dyrehold, og dels vil det være med til at sikre spredningsveje for arter. Spredning af frø sker fortrinsvist ved dyrespredning.

I nogle projekter kan der være behov for at inddrage gødskede arealer i samme indhegning som ikke gødskede naturarealer. Hvis man inddrager gødskede arealer i naturplejen, skal det på forhånd besluttes, hvad målet er med at inddrage disse arealer. Det kan f.eks. være at særligt værdifulde naturarealer kan komme med i projektet ved at sammenbinde arealer via de gødskede arealer. Her må de samlede fordel og ulemper opvejes mod hinanden ud fra de konkrete forhold.

En udfordring vil være, at arealer i et samlet område – f.eks. en ådal – ofte vil have forskellig status. Der vil typisk være en blanding af § 3 arealer, ikke § 3 beskyttede arealer og særligt udpegede Natura 2000-områder. Det vil betyde, at der skal søges forskellige støtteordninger afhængig af arealernes status. Det kan efterfølgende give nogle udfordringer at bevare overblikket over, hvilke forpligtigelser der gælder hvor.

Arealernes status

Der forekommer mange forskellige grader af tilgroning. De naturarealer, der har været græsset ind til for få år siden, er noget nemmere at komme til at hegne og igangsætte græsning på end arealer, der er så tilgroede, at der skal foretages en omfattende rydning. Det vil være meget mere omkostningstungt at inddrage arealer, der er groet til med vedplanter. Dette bør indgå i overvejelserne, hvis der skal prioriteres mellem flere arealer. I denne prioritering bør også indgå de mulige naturværdier, der opstår som følge af plejen.

Dette areal skal ryddes for piletræer, inden græsningen kan igangsættes.

Foto: Heidi Buur Holbeck

Samarbejde mellem lodsejere

Der er stor forskel på, hvor interesseret lodsejere er i at indgå i et naturplejeprojekt. Nogle er meget interesseret i naturpleje og tilslutter sig straks projektet. Andre er mere forbeholdne eller er direkte imod projektet.

Der er mange årsager til, at lodsejere ikke vil lade deres arealer indgå i et naturplejeprojekt. Det kan være ret afgørende, hvordan projektet i første omgang bliver præsenteret for lodsejerne. Hvis projektplanerne for deres arealer ligger for fast, inden de selv er inddraget, føler mange lodsejere sig "løbet over ende" og kan derfor være svære at overbevise om de positive effekter ved projektet efterfølgende.

Mange lodsejere tror fejlagtigt, at deres jagtinteresser i området vil blive påvirket som følge af græsning. Lodsejere er desuden typisk bekymret for, hvilke restriktioner der vil være for dem, hvis de indgår i et projekt. Projekter, som inddrager offentlighedens adgang i projektet, vil erfaringsmæssigt også betyde, at nogle lodsejere vil være noget tilbageholdende med at indgå i projektet. Andre ønsker blot ikke at medvirke i et større projekt, fordi deres nuværende drift fungerer fint for dem.

Ting tager tid...

Det kan være meget tidskrævende at få naturplejeprojekter igangsat. Især hvis der er mange lodsejere i området. Typisk vil det ikke være afgørende for naturplejeprojekter, at alle lodsejere indgår i projekter. Man kan derfor starte projektet op, selvom man ikke har positiv tilkendegivelse fra alle lodsejere i området. Det kan være, at der er flere, som vil være med senere.

Noget af det tidskrævende i et projekt er kontakten mellem lodsejere, dyreholdere, myndigheder og relevante fagkonsulenter. For at projektet bliver en succes, er det vigtigt med en god og respektfuld dialog og løbende opfølgning mellem parterne. Derudover er det meget tidskrævende at få de praktiske ting til at fungere både i starten, hvor der skal skaffes materialer og opsættes hegn, indhentes tilbud mm., dertil kommer udsætning og tilsynet med dyrene. Det bør derfor sikres, at der er afsat den fornødne tid til projektkoordinering.

Der bør desuden afsættes tid til at få lavet en plan for målet med naturplejen. Det skal erkendes, hvad udgangspunktet er, og besluttes, hvad målet skal være for projektområdet. Herefter skal den rette

Det er helt afgørende med en god dialog mellem naturplanlæggerne og de lokale lodsejere. Foto: Heidi Buur Holbeck

pleje i form af rydning og græsning påbegyndes. Undervejs bør man følge op på, om det er den rette plejeindsats, der er igangsat, eller om der skal foretages justeringer.

Ejerforhold – aftaler

Hvis naturplejen skal blive en succes, er det helt afgørende, at der er styr på regler, tilskudsordninger samt ejerforhold. Hvis noget går galt her, kan det have store økonomiske konsekvenser og efterfølgende medføre, at flere lodsejere ikke ønsker at medvirke i projektet. Derfor skal der være styr på de grundlæggende regler omkring ejerforhold til arealerne.

Græsningsaftaler - forpagtning

Der er en væsentlig forskel mellem græsningsaftaler og forpagtningsaftaler, som langt fra alle er klar over ved indgåelsen af aftaler/kontrakter. Det kan imidlertid få store konsekvenser for landbrugs-, miljø- og eventuelt økologistøtten på arealet, hvis der ikke er indgået den rigtige aftale på arealerne.

Forskel

Den altafgørende forskel på en græsningsaftale og en forpagtningskontrakt er, hvem der har det juridiske ansvar og rådigheden over arealet. En forpagtningskontrakt tillægger forpagteren den fulde fysiske og økonomiske rådighed over arealet, mens græsningsaftalen alene giver ret til, at vedkommende lader sine dyr græsse på marken. En forpagter har derfor mulighed for at søge om enkeltbetaling og miljøordninger samt andre former for landbrugsstøtte, mens dette ikke er en mulighed for en lejer af græsningsretten.

I forhold til enkeltbetalingsordningen er det et krav, at ansøger råder over et landbrugsareal på datoen for ansøgningsfristen for enkeltbetaling. Faktisk rådighed over arealet indebærer den økonomiske risiko ved driften af arealet og den fysiske råderet på det.

Uanset valg af aftale er det derfor vigtigt, at der er krystalklar sikkerhed for rådigheden over jorden på datoen for ansøgningsfristen til enkeltbetaling. Denne sikkerhed opnås bedst ved en entydig

forpagtningsaftale, hvor rådigheden dermed lægges hos den landmand, der driver arealet. Dette forudsætter naturligvis, at forpagter er indstillet på og har mulighed for at forstå den praktiske og administrative drift af arealet, herunder vedligeholdelse af arealerne, samt sikre, at alle regler om f.eks. plantedække og tilsagnsbetingelser er overholdt. Hvis der søges hhv. enkeltbetaling og miljøtilsagn til arealet, skal det være den samme person, der søger til disse ordninger.

Aftaler uden betaling

Der er en gråzone mellem græsningsaftaler og forpagtninger, som det er vigtigt at være opmærksom på. Det kan f.eks. være i de tilfælde, hvor der indgås græsningsaftaler uden økonomi mellem parterne. Her bliver det en juridisk vurdering af, hvem der har den fysiske rådighed over arealet, der er afgørende. Vurderingen vil bygge på, hvem der har ansvaret for marken, herunder f.eks. slåning, vedligeholdelse af hegn mv. En aftale, der giver indehaveren af arealet ret til at lade andre dyr end rettighedshaverens afgræsse arealet, vil tale for en græsningsaftale.

For at undgå at ejer/forpagter sanktioneres for manglende overholdelse af dyreholdsrelaterede krydsoverensstemmelseskrav (f.eks. manglende øremærker), som indehaveren af græsningsretten (rettighedshaver) har begået, bør det aftales, at det er rettighedshaver, der har ansvaret for dyrene. Ifølge en afklaring fra NaturErhvervstyrelsen vil dette ikke udelukke aftalen fra at være en græsningsaftale.

Den sikre model

En aftale, hvor alle momenter peger på en græsningsaftale, vil være udformet således, at ejer/forpagter:

1. Modtager afregning pr. dyr og ikke en fast pris eller pr. hektar
2. Har mulighed for at lade andre dyr – herunder sine egne – afgræsse arealet
3. Vedligeholder hegnene og står for plejen
4. Opfører marken i sit godtningsregnskab

Det er ikke alle ovenstående momenter, der behøver pege på græsningsaftalen, men samlet set skal arealet drives for ejer/forpagters regning og risiko, og det skal være denne, der råder fysisk over arealet.

Der er dermed nogen elasticitet i forhold til at indgå græsningsaftaler, men det er vigtigt, at ejers/forpagters faktiske rådighed over arealet opretholdes. Hvis myndigheden vurderer, at der i stedet er tale om en forpagtningskontrakt, vil ejer/forpagter ikke kunne søge enkeltbetaling og miljøordninger til arealet, da denne ikke opfylder rådighedskravet for arealet.

Aftaler med myndigheder

Når myndigheder indgår aftaler med lodsejere, der pålægger lodsejeren pligter og begrænsninger på arealet, er det vigtigt at holde sig ovenstående for øje, da det vil være samme momenter, der skal afgøre, hvem der har rådigheden over arealet. I jo højere grad myndigheden fratager lodsejeren rådighed over arealet, i des større grad risikerer aftalen at få præg af en forpagtningsaftale og ikke en græsningsret.

Hvis der er tvivl om reglerne er overholdt, bør det altid undersøges, hvor grænsen går, så der ikke er risiko for, at kontrakten senere bliver omgjort med tab af enkeltbetalingsstøtte, økologi-, miljøtilsagn eller lignende.

Der findes flere informationer om denne komplekse problemstilling på Landbrugsinfo. Abonnenter til Landbrugsinfo kan bl.a. hente Videncentret for Landbrugs' paradigmer til forpagtningskontrakt og græsningsaftale.

Økologi

Økologer, der har græsningsaftaler på et konventionelt areal med en MM-aftale (miljøordninger), skal underskrive et særligt tillæg til græsningsaftalen. Derved kan ejeren opretholde MM-tilsagnet, og økologen kan søge nedsat omlægningstid og udnytte afgrøden som økologisk.

Økonomi i naturpleje

Det er meget tidskrævende at have dyr til at afgræsse naturarealer. En stor del af tiden går med tilsyn af dyrene. Derudover er der løbende behov for vedligeholdelse af hegn, slåning eller pudsning af arealerne for at holde uønskede plantearter nede.

Dyrenes tilvækst er ofte lille på ekstensive arealer. På nogle af arealerne kan dyrene ligefrem tabe sig.

Beregninger fra Fødevareøkonomisk institut viser væsentlige driftsøkonomiske underskud ved afgræsning og naturarealer. Det mindste underskud er ved afgræsning med får, det største ved ammekvæg af hårdfør race. Den største omkostning ved naturpleje er vinteropstaldning og staldfoder. Dette bør derfor tages højde for ved beregning af økonomien i naturpleje. Ved beregning af dækningsbidraget er det derfor mest omkostningstungt at have mange dyr. Dette pga. omkostninger til vinterfodring, men især omkostninger til afskrivning af driftsbygninger.

Hvornår er der økonomi i naturplejen?

Væsentligste økonomiske parametre for, hvornår der kan tjenes penge på naturpleje er hos:

- Dem, der udnytter gamle bygninger, maskiner m.m.
- Dem, der har store sammenhængende arealer
- Dem, der har produktive naturarealer, der kan sikre vinterfoderet
- Dem, der har en faglig god indsigt i, hvilke kvæg-faglige hensyn der skal tages på naturarealer - året rundt
- Dem, der kan tilskudsoptimere

Tilskud

Tilskud til afgræsning af de ekstensive arealer er oftest en forudsætning for at opnå blot en nogenlunde økonomi på disse arealer. Mange naturarealer er små og ligger fragmenteret rundt i landskabet. Afgræsning af de små ekstensive naturarealer vil derfor ofte give for meget bøvl og ringe økonomi. Dette skyldes blandt andet det meget tidskrævende tilsyn af mange arealer med få dyr. Små naturarealer kan dog indeholde store naturværdier og derfor have et stort behov for pleje for at sikre særlige arter. For at gøre det rentabelt at pleje små værdifulde naturarealer bør indtjeningen ved afgræsning øges. Det kan f.eks. gøres ved at øge tilskudssatserne på sådanne arealer.

Ved vurdering af tilskudsmulighederne er det afgørende, om arealerne kan opfylde Enkeltbetalingsordningens krav om plantedække og dermed opnå enkeltbetalingsstøtte på arealerne.

De mest ekstensive naturarealer med lyng, lysesiv, dværgbuske etc. kan ikke opnå enkeltbetaling, men derimod formentligt tilskud via miljøordningerne. Dette forudsætter, at arealerne kan overholde betingelserne omkring afgræsning og kraven til kontrollen under disse ordninger. Kun særligt udpegede områder i Natura 2000, arealer der står over for en gentegning, samt alle § 3 arealer uden for Natura 2000 områderne kan opnå tilskud via de 5-årige miljøordninger.

For øvrige arealer, hvortil der ikke søges miljøordninger, kan der i 2011 søges 1-årige ordninger under artikel 68: Ekstensivt landbrug og Pleje af permanente græsarealer. Disse ordninger kan kun søges på arealer, der opfylder kravene til at modtage Enkeltbetaling.

Da reglerne for disse ordninger løbende ændres, er de ikke nærmere beskrevet her. Der henvises i stedet til NaturErhvervsstyrelsens hjemmeside, der løbende opdateres på gældende regler og tilskudsordninger.

Se:

- 5-årige miljøordninger
- De 1-årige miljøordninger under artikel 68
- Enkeltbetaling

Naturpleje som driftsgren

Det kan lade sig gøre at opnå en positiv økonomi med naturpleje, men det kræver stordrift, stort engagement og en omfattende viden om kvægets behov. Det viser erfaringer fra interview med fem landmænd, hvor naturpleje indgår som en vigtig del af driften. Heri er givet nogle bud på, hvad der skal til for at gøre naturpleje til en rentabel driftsgren. Læs mere om disse erfaringer i pjecen *Naturpleje som driftsgren*; Videncentret for Landbrug, 2010.

Foto: Lene Højlund

Kilder

- Græsning og høslæt i naturplejen; Rita Buttenschøn, Miljøministeriet, Skov- og naturstyrelsen og Center for skov, landskab og planlægning, 2007
- Økonomiske analyser af naturplejemetoder i beskyttede områder; Alex Dubgaard, Hanne Marie Lundsberg Jespersen og Frederik Møller Laugesen, Fødevareøkonomisk Institut, LIFE, Københavns Universitet; Berit Hasler, Leise Pil Christensen, Louise Martinsen, Marianne Källstrøm og Gregor Levin, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet, København, 2011
- Erfaringer fra natur- og miljøprojektet "Naturpleje på Norddjurs"
- Kødkvæg som naturplejere. Pjece; Dansk Kødkvæg og Dansk Landbrugsrådgivning, 2006
- Naturpleje som driftsgren. Pjece; Videncentret for Landbrug, 2010 (www.landbrugsinfo.dk/Miljoe/Natur-og-arealforvaltning/Sider/Naturpleje-som-driftsgren)
- Bekendtgørelse om mærkning, registrering og flytning af kvæg, svin, får eller geder; Nr. 1121 af 1. december 2009
- www.naturstyrelsen.dk
- Kortlægning af naturplejebestanden. Notat vedr. delprojekt 1 i projektet Sikring af plejekrævende lysåbne naturtyper i Danmark. Bettina Nygaard, Gregor Levin, Rita Buttenschøn, Rasmus Ejrnæs. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet, afdeling for Vildtbiologi og biodiversitet samt Afdeling for systemanalyse, samt Skov og Landskab, Det Biomedicinske Fakultet, Københavns Universitet. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet, 2011

VIDENCENTRET FOR LANDBRUG

Agro Food Park 15 T +45 8740 5000
Skejby F +45 8740 5010
DK 8200 Aarhus N vfl.dk

